

Tanja Miklič

VIDIKI UČENJA TUJIH JEZIKOV NA UNIVERZI ZA TRETJE ŽIVLJENJSKO OBDOBJE

POVZETEK

V prispevku uvodoma predstavljamo teoretska izhodišča učenja tujih jezikov v tretjem življenjskem obdobju. Ukvarjanju z jezikom v poznejših letih se priznava pomembnost, a se ta osredinja pretežno na nejezikovne cilje, kot sta ohranjanje kognitivnih sposobnosti in socialna vključenost. Starejši odrasli in njihovi učitelji so tako nemalokrat prepuščeni lastni iznajdljivosti pri iskanju poti do uspešnega učenja. V empiričnem delu pa so predstavljeni rezultati raziskave, katere namen je bil ugotoviti ustreznost učnega gradiva in oblik ter metod za učenje tujega jezika v tretjem življenjskem obdobju. Raziskava je potekala na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani v februarju 2015 in je vključevala 218 udeležencev¹ različnih jezikovnih tečajev. Iz rezultatov raziskave izhaja, da učno gradivo, struktura učnega procesa ter učne oblike in metode niso zadosti usklajeni z zdravstvenimi omejitvami ciljne skupine ter sodobnimi andragoškiimi in gerontološkimi spoznanji. Predlagani so možni ukrepi za odpravo pomanjkljivosti učnega procesa.

Ključne besede: tuji jeziki, učenje odraslih, učne metode in oblike, tretje življenjsko obdobje, starejši odrasli

ASPECTS OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING AT THE THIRD AGE UNIVERSITY - ABSTRACT

In the introductory part of this paper, we present the theoretical aspects of foreign language learning during the third age period. Whilst the importance of learning languages in late adulthood is acknowledged, it is mainly driven by non-language related goals, such as maintaining cognitive functions and social inclusion. Elderly adults and their teachers are often left to their own devices in finding a path to successful learning. The empirical part presents the results of a survey aimed at determining the relevance of learning materials, methods and forms for learning a foreign language in the third age period. The survey was conducted at the Slovenian Third Age University in February 2015 and included 218 participants taking part in various language courses. The analysis revealed that the learning materials, the structure of the learning process and the learning forms and methods are not sufficiently

Tanja Miklič, doktorska študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, tanjamik@hotmail.com

¹ Moške oblike poimenovanj so uporabljene v generičnem smislu kot oblike nezaznamovanega slovnicega spola.

adapted either to the health limitations of the target group, or to the current findings in the fields of andragogy and gerontology. Possible measures are proposed to address the identified shortcomings of the learning process.

Keywords: *foreign languages, adult learning, learning methods and forms, third age, older adults*

UVOD

Starejši odrasli so osebe, stare vsaj 60 let, a kot ugotavljata Kump in Jelenc Krašovec (2010), meja za to oznako ni jasno določena. Če zraven štejemo tudi zaposlene, v to skupino spadajo že petdesetletniki. Kronološke opredelitve tretjega življenjskega obdobja si ni mogoče zamisliti brez upoštevanja pričakovane življenjske dobe v neki družbi, strinjamo pa se lahko, da je tretje življenjsko obdobje povezano s poznejšimi leti človekovega življenja. Knežević in Jelenc Krašovec (2008) omenjata tudi prekrivnost življenjskih obdobj in poudarjata, da »tretje življenjsko obdobje lahko nastopi tudi večkrat v človekovem življenju in ne le samo po upokojitvi, saj gre vse bolj za stanje, ki ima značilnosti tretjega življenjskega obdobja« (prav tam, str. 34). Desetletje prej je Pečjak (1998) zapisal, da je prehod v tretje življenjsko obdobje zahteven, saj takrat večina doživlja prelomne dogodke in z njimi povezan stres. Dejstvo je tudi, da čedalje več ljudi ne le dočaka ta prehod, temveč ima pred seboj še veliko let kakovostnega življenja. Lang, Martin in Pinquart (2012) pišejo, da je večina ljudi relativno zdrava do 75. oz. 80. leta, pozneje pa se zdravje in zmoglosti slabšajo, skokovito se povečajo tudi potrebe po pomoči in negi.

Tudi glede definicije uspešnega staranja ni enotnega mnenja, omenjajo se objektivni kriteriji, kot sta telesna in duševna zmoglost, in tudi subjektivni kriteriji, npr. zadovoljstvo z življenjem (Lang idr., 2012). Uspešno staranje je dejavno staranje, ki krepi pozitivno samopodobo in pometa s predsodki o staranju, s katerimi se srečujejo ljudje v tretjem življenjskem obdobju. Dejavnega staranja ni mogoče misliti brez učenja, saj je ta dejavnost ključna za razumevanje kompleksnosti lastne eksistence in vsega, kar nas obdaja. Tudi Rosenmayr (2000) poudarja, da je ohranjanje učnih sposobnosti nujno za osebni razvoj posameznika. Veliko starejših odraslih pa dvomi o svojih učnih sposobnostih, kar lahko zavira učenje, tudi učenje tujega jezika. Morebitno počasnejše napredovanje ali celo odpor do vključevanja v izobraževalni proces sta lahko povezana prav z nezaupanjem v lastne učne sposobnosti. Pri tem seveda predpostavljamo in zaupamo, da učitelji starejših odraslih verjamejo v sposobnosti svojih študentov.

Možgani starejšega človeka praviloma potrebujejo več časa za obdelavo informacij (Menz, Machanek, Wange, Barthel, Weiß in Liesen, 2003), zato je tudi časovni vložek pri učenju večji. Po drugi strani pa drži, da imajo starejši odrasli za seboj desetletja nabiranja življenjskih in učnih izkušenj ter so posledično razvili kar nekaj strategij za usvajanje novega znanja. Zagata lahko nastane, ko se neka strategija v procesu učenja tujega jezika izkaže za manj uporabno. Zakoreninjeno prepričanje o uspešnosti posamezne strategije kljub nasprotnim dokazom zavira usvajanje primernejših prijemov. Seznanjanje z novimi, uspešnejšimi strategijami in zniževanje statusa lastne subjektivne teorije pa je zlasti

pomembno zaradi zdravstvenih omejitev, s katerimi se prej ali slej sreča vsak starejši odrasli. Kleinspehn-Ammerlahn, Kotter-Grühn in Smith (2008) v svoji raziskavi ugotavljajo, da so s staranjem na splošno bolj zadovoljni udeleženci moškega spola, ljudje z manj boleznimi, večjimi kognitivnimi zmožnostmi in bogatejšimi socialnimi stiki.

A težave z zdravjem praviloma niso napoti ciljem, ki si jih pri učenju tujega jezika zastavljajo starejši odrasli. Ti se zelo zavedajo pomena komunikativne usmerjenosti pouka in osmišljenega načina učenja slovnice. Čeprav jih učenje tujih jezikov veseli, se ne učijo zgolj iz samega veselja do te dejavnosti, temveč se radi tudi veliko naučijo, iz naučenega pa črpajo navdih in moč za nove miselne napore.

UČENJE TUJEGA JEZIKA V TRETJEM ŽIVLJENJSKEM OBDOBJU

Sposobnost učenja v tretjem življenjskem obdobju

Za sposobnost učenja velja, da je odvisna od mnogih dejavnikov, starost je le eden od njih. Kniffka in Siebert-Ott (2007) menita, da je ta dejavnik težko izolirati in določiti njegov vpliv na učenje tujih jezikov. Staranje je proces z individualnim potekom, a z marsikatero skupno značilnostjo, kot je npr. pešanje kratkoročnega spomina (Fournet, Roulin, Vallet, Beaudoin, Agrigoroaei, Paignon, Dantzer in Desrichard, 2012). Delovanje sinaps je z leti manj učinkovito, kar upočasnjuje prenos informacij in miselne procese (Menz idr., 2003). Staranje vsekakor vpliva na učenje, a ga ne onemogoča. Velja pa tudi nasprotno. Zmožnost ohranjanja fizičnih in umskih sposobnosti ter socialnih stikov je odvisna tudi od trajne udeležbe pri učnih in izobraževalnih dejavnostih (Purdie in Boulton-Lewis, 2003). Za učenje tujega jezika je dokazano, da lahko zavira s staranjem povezan upad kognitivnih funkcij (Bak, Nissan, Allerhand in Deary, 2014). Za vsako jezikovno učenje velja, da je uspešno, če z njim izboljšujemo jezikovne zmožnosti, med temi pa najbolj sporazumevalno zmožnost. Za to potrebujemo čutila in motorični aparat, osrednjo vlogo pa imajo brez dvoma možgani, ki so ustvarjeni za učenje. Bolj ko jih izpostavljamo kompleksnim miselnim procesom, kar učenje tujega jezika vsekakor je, bolj ohranjamo njihovo učno sposobnost. Psihološka starost skupaj s preteklimi izkušnjami bolje napoveduje stopnjo pripravljenosti posameznika za učenje kot pa kronološka in biološka starost.

Učna biografija in kompenzacijske strategije

Za doseg učnih ciljev je pomembna stalna raba jezika, torej izpostavljenost tujemu jeziku, in uporaba kompenzacijskih strategij, predvsem pri zapomnitvi besedišča. Starejši odrasli, ki se odločajo za učenje tujega jezika, imajo nemalokrat večjezične izkušnje (Edlinger, 2013), kar med drugim lahko pomeni, da so izoblikovali učne metode in strategije, s katerimi kompenzirajo morebitne s starostjo povezane primanjkljaje. Naloga učiteljev tujih jezikov v skupinah starejših odraslih nikakor ni lahka in zahteva veliko posluha za dinamiko ter razlike v skupini. To so avtonomni študenti, ki si sami postavljajo učne cilje in si znajo ustrezno prilagoditi učne strategije (Bimmel, 2012). Novo znanje nenehno povezujejo s študijskimi, delovnimi in življenjskimi izkušnjami. Avtonomnost študentov pa

še zdaleč ne izključuje aktivne vloge učitelja in njegove zmožnosti za preudarno vpeljavo najnovejših strokovnih in znanstvenih dognanj v učno situacijo z jasnimi in stalnim namenom izboljševanja učnega procesa.

Negativne posledice stresa za učenje tujega jezika

Tujega jezika se ne učimo le zato, da bi ga na koncu uporabljali, ampak je uporaba že glavno sredstvo učenja (Butzkamm, 1993). Pri krepitevi sporazumevalne zmožnosti sta zelo pomembna sproščeno vzdušje in odsotnost strahu. V starosti se izločanje stresnega hormona kortizola poveča, zato naj se učitelji starejših odraslih izogibajo učnim situacijam pod časovnim pritiskom in nalogam, ki ne ustrezajo ravni znanja študentov (Edlinger, 2013). Zahtevnost učnega procesa in pomembnost aktivne vloge posameznika pri doseganju uspeha sta tolikšni, da prihaja do razumljivih nihanj v motivaciji. Pozitivne izkušnje in vsebinska pohvala lahko pomagajo, da se začetna ekstrinzična motivacija (npr. socialni stiki, sporazumevanje z v tujini živečimi sorodniki) preobrazi v intrinzično.

Razlogi za učenje tujih jezikov v pozni odraslosti

Neustrezen odziv učitelja lahko vodi do opustitve učenja. Sodelovanje pa pripomore k ohranjanju zavzetosti za učenje in ustvarjalno prilagajanje razmeram v skupini k sproščnemu vzdušju. Starejši odrasli se zavedajo, da morajo sami poskrbeti za ohranjanje svojih kognitivnih zmožnosti, kar je tudi eden od razlogov, da se odločijo za učenje. Berndt (2003) našteva naslednje razloge za učenje: po upokojitvi je na voljo več časa za ljubezen do tujih jezikov, želja po stalnih stikih z vrstniki, ki jih zanimajo podobne stvari, mobilnost omogoča uporabo tujega jezika v tujini, težnja po nadaljevanju pred leti prekinjenega učenja in želja po samostojnem učenju zunaj pouka.

Struktura učnega procesa in učne oblike

Struktura učnega procesa naj bo usklajena s sodobnimi didaktičnimi spoznanji. Čeprav so se starejši odrasli v mladosti srečevali predvsem s frontalno obliko in gramatikalno-prevodno metodo poučevanja, ju znajo ovrednotiti v luči njune učinkovitosti pri doseganju učnih ciljev. Häussermann in Piepho (1996) menita, da delo v parih in skupinsko delo krepi dobro skupinsko dinamiko, zaupno vzdušje v skupini pa je podlaga za varno okolje, kjer ni treba biti pogumen, da se izpostaviš. Tudi pri starejših odraslih so v ospredju sporazumevalni cilji. Učenja jezika ne smemo enačiti z učenjem slovnice (Butzkamm, 1993). Pri starejših študentih ni odveč pazljivost pri uvajanju sočasnih aktivnosti, saj več nalog hkrati vodi v stresno doživljanje učnega procesa. Zaradi pešanja kratkoročnega spomina besedišče obnavljamo v različnih kontekstih in z različnimi metodami. Človek v povprečju potrebuje 16 stikov z besedo v določenem časovnem obdobju, da si jo zapomni (Nation, 2001, v Tschirner, 2008). Pri sporazumevanju se večkrat kot v mladosti zgodi, da starejši odrasli ne najdejo prave besede. Upoštevamo tudi dejstvo, da pri nekaterih znatno opeša jakost glasu, učni prostor in naloge prilagodimo tudi slabšemu vidu in sluhu. Ker je pisna dejavnost v skoraj vseh učnih tradicijah primarna, se pravila prenašajo neposredno na govorno dejavnost (Fischer, 2012). Ne smemo podcenjevati učnega napredka študenta,

ki poskuša izraziti nekaj, česar se še ni učil, in pri tem dela napake (Brinitzer, Hantschel, Kroemer, Möller-Frorath in Ros, 2013).

Veščine učiteljev starejših odraslih

Nemalokrat se zgodi, da je učitelj starejših odraslih znatno mlajši od svojih študentov. Če razlike oboji razumejo kot nekaj naravnega, lahko to obogati učni proces. Rosenmayr (2000) med drugim piše: pomembno učno snov pospremimo z akustičnimi, vizualnimi in čustvenimi poudarki; študente nagovarjamo tako, da ne prizadenemo njihovega občutka lastne vrednosti; učna snov mora postati del dolgoročnega spomina; zelo pomembno je navezovanje nove snovi na že znano; hitrost učnega procesa prilagodimo zmožnostim starejših odraslih; ponavljanje in utrjevanje naj imata motivacijsko funkcijo; pomembno je ozavestiti dosežene učne cilje; študentu pomagamo krepiti zaupanje in prebroditi negotovost zaradi nove učne snovi. Učitelj uravnava učni proces, spodbuja študentovo avtonomijo, hkrati pa budno spremlja njegov napredek. Zaveda se časa, ki je potreben, da se vnos pri študentu preoblikuje v iznos (Brinitzer idr., 2013).

Vstop v virtualni svet

Učni proces starejših odraslih skorajda ne more potekati mimo sodobnih učnih pripomočkov. Kombinirano učenje (*blended learning*) je kombinacija klasičnega učenja v prostoru z elementi računalniško podprtega (jezikovnega) učenja (Mandl, 2010). Novosti uvajamo tako, da študentov ne preobremenimo. Uporaba digitalnih slovarjev je lahko dober začetek. Pomembno je tudi, da nikogar k ničemur ne silimo. Če študenti ne želijo uporabljati računalnika, njihovo željo brez neumestnih pripomb sprejmemo in jim učno gradivo ponudimo v tiskani obliki.

NAMEN RAZISKAVE

Z raziskavo smo želeli ugotoviti, kaj starejše odrasle motivira, da se začnejo učiti tuji jezik, bodisi od začetka bodisi želijo svoje znanje obnoviti in poglobiti, in s katerimi težavami se pri tem srečujejo. Prav tako smo želeli izvedeti, kakšni so mnenja in pričakovanja starejših odraslih, njihovi razlogi za vztrajanje pri učenju, mnenje o učnih gradivih, metodah ter oblikah, vse z namenom oblikovanja priporočil za uspešnejše učenje in izboljšavo učnega procesa.

Vedno več starejših odraslih se odloča za učenje tujega jezika, ob tem ko je za posebnosti njihovega učnega sloga premalo posluha. Preučevali smo različne vidike učenja v dalj časa obstoječi skupini. Zanimali so nas tudi vloga učitelja in prednosti ter slabosti učenja v pozni odraslosti in njihov vpliv na učni proces in motivacijo za učenje.

Raziskava zajema sedem področij učenja tujega jezika pri starejših odraslih, in sicer motivacijo, učne oblike, sporazumevalno zmožnost, učno gradivo, kognitivne spremembe, učne metode in samostojno izpopolnjevanje. Področja, ki so nas zanimala v raziskavi, smo povezali v tri raziskovalna vprašanja. Najprej smo se spraševali, ali starejši odrasli

črpajo motivacijo za učenje predvsem iz potrebe po socialnih stikih. Kot drugo nas je zanimalo, ali razpoložljivo učno gradivo ustreza potrebam starejših odraslih. Kot tretje pa smo želeli izvedeti, ali so starejšim odraslim ljubše učne metode, ki so jih spoznali pri učenju tujega jezika v mladosti.

METODOLOGIJA

Udeleženci raziskave

V raziskavo smo vključili 218 udeležencev različnih jezikovnih tečajev na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani. Anketiranci so obiskovali tečaje angleščine, nemščine, italijanščine, francoščine, španščine, ruščine in kitajščine na različnih stopnjah. Več kot 80 % anketiranih je bilo ženskega spola, tretjina anketirancev je bila stara med 61 in 65 let.

Instrumentarij in zbiranje podatkov

Podatke smo pridobili z anonimnim anketnim vprašalnikom kombiniranega tipa. Vprašalnik je obsegal 24 vprašanj na petih straneh, in sicer 13 vprašanj polodprtega tipa, devet zaprtih in dve odprti. Udeležence smo pred razdelitvijo vprašalnika osebno nagovorili in jim razložili namen raziskave. Vprašalnik so odnesli domov in izpolnjenega vrnili v škatlo, ki smo jo pustili v tajništvu univerze.

REZULTATI

Motivacija za učenje tujih jezikov

Če želimo, da bo med starejšimi odraslimi več avtonomnega učenja tujega jezika, moramo poskrbeti za ustrezno motiviranost. Berndt (2003) našteva različne motive starejših odraslih za učenje tujih jezikov, vsi so afirmativni in neposredno povezani z učenjem jezika, čeprav omenja tudi željo po ohranjanju socialnih stikov z vrstniki podobnih interesov. V naši raziskavi se to potrjuje, saj so razlogi udeležencev za udeležbo na tečaju (Preglednica 1) povezani s pridobivanjem znanja in ohranjanjem umskih sposobnosti (skupaj 60 %).

Preglednica 1: Razlogi za začetek obiskovanja tečaja

Razlogi	F	f %
Novo znanje	67	31
Ohranjanje umskih sposobnosti	67	31
Nadgradnja znanja	63	29
Za vsakdanje življenje	13	6
Drugo	7	3

Kot pravijo Lang idr. (2012), je izobraževanje eden od petih dejavnikov, ki vplivajo na razvoj kognitivnih sposobnosti v srednji in pozni odraslosti. Iz rezultatov naše raziskave

izhaja, da so tudi starejši odrasli ciljno usmerjeni z močno željo po napredovanju in ohranjanju umskih sposobnosti (31 %). Razlogi za začetek obiskovanja tečaja se dopolnjujejo z razlogi za vztrajanje pri učenju in ohranjanju motivacije (Preglednica 2).

Preglednica 2: Razlogi za vztrajanje pri učenju

Razlogi	f	f %
Vesetje do tujega jezika	89	41
Družba vrstnikov	55	25
Dokaz, da zmorem	46	21
Napredek	24	11
Drugo	4	2

Ugotavljamo, da pri starejših odraslih učenje ni več obveza, motivira jih predvsem veselje do tujega jezika (41 %), nezanemarljivo vlogo pa ima tudi družjenje. Starejši odrasli imajo jasne predstave o tem, kaj pričakujejo od izobraževalnega programa, in so avtonomni študenti. Pogosto napačno sklepamo, da starejši odrasli obiskujejo tečaje tujih jezikov predvsem zaradi potrebe po socialnih stikih. Prvo raziskovalno vprašanje, pri katerem smo želeli izvedeti, ali je prevladujoč motiv za učenje potreba po socialnih stikih, potrjuje ugotovitev, do katere sta v svoji raziskavi o tečajih španščine za starejše odrasle prišla že Zavrl in Radovan (2016). Za četrtino sodelujočih v naši raziskavi sicer drži, da je razlog za vztrajanje pri učenju družba vrstnikov, a anketni odgovori veselje do jezika, potrditev lastnih zmožnosti (21 %) in napredek pri učenju (11 %) dokazujejo, da je za vztrajanje pri učenju odločilna intrinzična motivacija.

Preglednica 3: Želje pri usvajanju tujega jezika

Želje	f	f %
Sporazumevalna zmožnost	177	82
Gledanje TV, branje časopisov	19	9
Približek naravnega govorca	13	6
Drugo	7	3

Prisotnost notranje motivacije smo ugotovili tudi v okviru vprašanja o željah pri usvajanju jezika, ki so jasne in realne (Preglednica 3). Le 6 % starejših odraslih bi se v veččinah rado približalo naravnemu govorcu. Pri usvajanju tujega jezika krepimo različne zmožnosti, želja po izboljšanju sporazumevalne zmožnosti je tudi pri starejših odraslih v ospredju (82 %), zato poudarjamo pomen praktične naravnosti pouka. Predpostavka, da si starejši odrasli z obiskovanjem tečajev tujih jezikov zgolj krajšajo čas, ne velja za udeležence tečajev na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani. Ob tem opozarjamo, da so »dosedanje raziskave v Sloveniji pokazale, da imajo starejši odrasli, ki se udeležujejo organiziranega izobraževanja, višjo stopnjo izobrazbe, so bogatejši, pogostejše živijo v

mestih in so zelo verjetno ženske« (Jelenc Krašovec, Radovan, Močilnikar in Šegula, 2014, str. 9). Ker to velja tudi za našo raziskavo, njenih izsledkov ne moremo posplošiti na vse starejše odrasle.

Preglednica 4: Nezainteresiranost za udeležbo na tečaju

Nezainteresiranost	f	f %
Nikoli	113	52
Zelo redko	70	32
Redko	17	8
Občasno	15	7
Pogosto	2	1

Starejši odrasli, ki so odgovarjali na anketna vprašanja, so torej samodisciplinirani in visoko motivirani, zato se ne zgodi (52 %) ali pa se pripeti zelo redko (32 %), da se jim ne bi ljubilo na tečaj (Preglednica 4). Tudi rahla nihanja v motivaciji ne vplivajo na obisk. Udeležbo na tečaju preprečijo le bolezen, družinske obveznosti in potovanja (Preglednica 5).

Preglednica 5: Zadržanost zaradi višje sile ali drugih obveznosti

Zadržanost	F	f %
Zelo redko	130	60
Občasno	34	16
Redko	28	13
Nikoli	24	11
Pogosto	0	0

Učne oblike pri učenju tujih jezikov

Raven motivacije lahko vzdržujemo tudi s primerno učno obliko. Zaradi slabih preteklih izkušenj in odklonilnega odnosa družbe do ambicij starejših marsikateri starejši odrasli dvomi o svojih sposobnostih in zato ne razvija svojih potencialov. Z ustrezno učno obliko lahko omilimo dvome in vrnemo veselje do učenja, ki je človeški naravi imanentno.

Preglednica 6: Najljubša učna oblika

Učna oblika	F	f %
Učenje v skupini	110	53
Samostojno učenje	81	39
Učenje v paru	17	8

V naši raziskavi smo prišli do ugotovitve, da sta samostojno učenje in učenje v skupini za starejše odrasle pomembni učni obliki (Preglednica 6). Samostojno (39 %)

se učijo besede in slovnico, preostala področja pa rajši v skupini (53 %), ker so se prisiljeni hitro odzvati in hitreje pridejo do rešitve. Poudarjamo, da vprašanja o najljubši učni obliki nismo navezali na določeno učno okolje, npr. na učilnico ali na učni prostor doma.

Preglednica 7: Obrazložitev najljubše učne oblike

Obrazložitev učnih oblik	F	f %
V skupini je zabavno, možnost konverzacije in primerjanja	70	48
Samostojno si največ zapomnim, imam mir	65	44
V dialogu preverim znanje	12	8

Brez družbe tečajnikov ni možnosti konverzacije in živahne debate o obravnavani temi (Preglednica 7). Starejši odrasli cenijo takojšnjo povratno informacijo in medsebojno pomoč (48 %), tako je še enkrat ovržena predpostavka o neodzivnosti in zaprtosti ljudi v tretjem življenjskem obdobju. Zavedamo pa se, da še zdaleč ni tako, da bi bilo v organizirano učenje tujih jezikov vključenih veliko starejših odraslih, čeprav je res, da obstajajo tudi taki, ki v določenem obdobju obiskujejo več jezikovnih aktivnosti. Za tiste, ki so vključeni v jezikovno izobraževanje, pa velja, da je negovanje sporazumevalne zmožnosti v tujem jeziku pomemben motivacijski dejavnik.

Sporazumevalna zmožnost pri učenju tujih jezikov

Butzkamm (1993) poudarja, da se tuji jezik naučimo uporabljati kot sporazumevalno sredstvo le, ko ga izrecno in zadostno uporabljamo v tej funkciji. Na vprašanje, ali menijo, da se pri pouku dovolj pogovarjajo v tujem jeziku, je velika večina anketiranih (89 %) odgovorila pritrdilno. Študent (64 let) je zapisal: »Konverzacija je edini test, ali razumem druge in drugi mene.« Starejši odrasli si želijo kakovostnega utrjevanja sporazumevalne zmožnosti, česar pa večina v času institucionalnega izobraževanja v mladosti ni bila deležna.

Preglednica 8: Občutki pri govorjenju pred znano skupino

Občutki	f	f %
Prijetno in varno vzdušje v skupini me spodbuja, da spregovorim	93	44
Bolj malo povem, ker se ne počutim, da dovolj znam	57	27
Z veseljem kaj povem, ker se s tem učim	53	25
Občutim strah, sram in podobna občutja	9	4

Bauer (2005), ki raziskuje povezavo med zrcalnimi nevroni in učenjem, poudarja, da stres in strah slabo vplivata na učne procese. Zrcalni nevroni so po Bauerjevem mnenju odločilen vezni člen med opazovanjem določenega opravila in samostojno izvedbo. Praktična naravnost pouka se pri pouku tujega jezika nujno pokaže tudi v sporazumevanju. Razveseljivi so rezultati raziskave (Preglednica 8), ki kažejo, da prijetno in varno vzdušje

v skupini spodbudno deluje na pripravljenost starejših odraslih govoriti v tujem jeziku (44 %). V znani skupini se starejši odrasli sprostijo in se počutijo domače, zato jim ni težko govoriti o izbrani temi. 25 % vprašanih v možnosti govorjenja vidi priložnost za učenje. Želja po učenju je večja od strahu pred napakami. Ne gre pa spregledati, da dobra četrtina kljub zavetju znane skupine bolj malo govori, ker misli, da ne zna dovolj. Razlogi za to so lahko osebnostne lastnosti in odnos do učenja, ko učenje ni pot, ampak že cilj, ki ne dopušča napak. Poti do znanja tujega jezika pri organiziranem izobraževanju tudi v današnjem času vključujejo učno gradivo.

Učno gradivo za učenje tujih jezikov

Ponudba gradiva za učenje razširjenih tujih jezikov se zdi velika, skoraj nepregledna, pri čemer poudarjamo, da kvantiteta ne pomeni vedno pestrosti in raznovrstnosti. Opažamo, da gre velikokrat zgolj za kopičenje že videnega. Zlasti za ciljno skupino starejših odraslih ugotavljamo, da ponudba zaostaja za potrebami, čeprav iz rezultatov naše raziskave (Preglednica 9) izhaja, da pri učenju starejših odraslih še vedno prevladujeta učbenik in delovni zvezek (73 %). Pomemben delež učnega gradiva so tudi delovni listi (20 %), pri uporabi računalnika pa je še precej manevrskega prostora, saj so le pri štirih % vprašanih vaje na računalniku najpogostejše uporabljeno učno gradivo. Pri tem seveda ne impliciramo, da bi morale vaje na računalniku zasedati prva mesta pri pogostosti uporabe določenega učnega gradiva.

Preglednica 9: Najpogostejše uporabljeno učno gradivo

Uporabljeno učno gradivo	f	f %
Učbenik in delovni zvezek	156	73
Delovni listi	43	20
Vaje na računalniku	9	4
Drugo	6	3

Prav zaradi skope ponudbe ustreznega učnega gradiva so nas v raziskavi zanimale pomanjkljivosti gradiva, ki ga starejši odrasli uporabljajo pri pouku. Rezultati kažejo (Preglednica 10), da je v gradivu premalo pozornosti namenjene utrjevanju, saj je to pomanjkljivost navedlo 26 % vprašanih. 16 % jih meni, da učno gradivo v nezadostni meri zasleduje komunikacijske cilje učenja tujega jezika, 9 % pa jih ni zadovoljnih z oblikovno zasnovo, natančneje z velikostjo pisave. Zgolj 17 % vprašanih pravi, da jih pri gradivu nič ne moti. In to je tudi odgovor na drugo raziskovalno vprašanje o usklajenosti učnega gradiva s potrebami starejših odraslih. Nismo pa raziskovali, ali so tisti starejši odrasli, ki nimajo pripomb h gradivu, resnično zadovoljni ali pa zgolj niso dovolj razmišljali o tem vprašanju, da bi si ustvarili poglobljeno mnenje. Snovalci učnega gradiva morajo v prihodnosti odgovoriti na potrebe trga, začenši z analizo potreb in želja starejših odraslih pri učenju tujega jezika. Potrebe gredo z roko v roki z biološkimi danostmi tega obdobja. Pešanje telesnih zmogljivosti lahko vpliva na učni

proces. Čutila, s katerimi zaznavamo vidne in slušne dražljaje, imajo pomembno vlogo pri usvajanju tujega jezika. V tretjem življenjskem obdobju občutljivost čutil peša. Saup (1993) pri starejših odraslih med drugim poudarja večjo potrebo po svetlobi, slabšo prilagodljivost na močno svetlobo in temo, slabšo ostrino in dojemanje globine, slabše razločevanje barv in zoženje vidnega polja. Pomembno je zavedanje, da telesne omejitve lahko vodijo do povečanega izločanja kortizola, zlasti pri opravljanju nalog, ki niso prilagojene morebitnim telesnim omejitvam. Poudarjamo dominantno vlogo urjenja in utrjevanja in strukturiranost učnega procesa.

Preglednost 10: Pomanjkljivosti učnega gradiva

Pomanjkljivosti učnega gradiva	f	f %
Premalo utrjevanja	51	26
Nič me ne moti	34	17
Premalo govora	32	16
Premajhne črke	18	9
Nerazumljiva navodila	12	6
Starosti neprimerne vsebine	12	6
Preveč podobno šolskemu gradivu	10	5
Preveč slovnice	10	5
Neustrezne vsebine zame	8	4
Drugo	8	4
Premalo slikovnega gradiva	4	2

Ker si vsakdanjega življenja skoraj ne predstavljamo brez uporabe tehnologij, smo želeli preveriti tudi uporabo prenosnega telefona ali tabličnega računalnika pri učenju. Pri tem poudarjamo, da moramo smiselnost uporabe omenjenih pripomočkov tehtati v povezavi z učnimi cilji. Če želimo, da se novo znanje kar najbolje integrira v dolgoročni spomin, se moramo z njim srečati v različnih učnih kontekstih. Stalno ponavljanje enega in istega vodi le v eno in isto doživljanje. Stranski produkt tega početja je sicer lahko uspešna zapomnitev, nikakor pa ne vednost, ki se na nov način poveže z že znanim in ustvarja nove svetove.

Rezultati raziskave kažejo (Preglednica 11), da kar 45 % vprašanih starejših odraslih svojih tehnoloških pripomočkov ne povezuje z učenjem tujega jezika, čeprav skoraj ni takih, ki ne bi imeli dostopa do njih (5 %). Naloga učiteljev je, da nevsiljivo in postopno predstavijo možnosti uporabe novejših tehnologij. Pri tem pa naj ne bo v ospredju splošno informiranje o tem, kaj vse se da, temveč namensko delo s pripomočkom pri doseganju učnega cilja. Tudi tu je pomembno, da delo z novimi tehnologijami ni povezano s stresnim doživljanjem, ampak da vzbuja prijetne občutke in željo po odkrivanju neznanega.

Preglednica 11: Uporaba prenosnega telefona ali tabličnega računalnika pri učenju

Uporaba IT pri učenju	f	f %
Nikoli	97	45
Včasih, če je kaj zanimivega	45	21
Pogosto, pomaga pri napredovanju	26	12
Redko, če mi kdo svetuje in pomaga	17	8
Bi uporabljal, ni sredstev za nakup	11	5
Drugo	11	5
Kjerkoli in kadarkoli	9	4

Kognitivne spremembe pri učenju tujih jezikov

Zanimivo področje so kognitivne spremembe v pozni odraslosti, pri čemer se zavedamo, da v nobenem življenjskem obdobju ne obstaja nekaj, kar bi lahko poimenovali kognitivna stalnost. Najprej so nas zanimale razlike v učenju v pozni odraslosti v primerjavi z mladostjo (Preglednica 12). Predvsem smo želeli ugotoviti razlike v doživljanju učenja. Kar 37 % vprašanih meni, da se v pozni odraslosti učijo bolj sproščeno in brez prisile. Nad tem podatkom bi se morali zamisliti vsi ustvarjalci učnih okolij, saj je nedopustno, da dejavnost, ki je lastna vsakemu človeškemu bitju, vzbuja toliko negativnih občutij.

Preglednica 12: Razlike v učenju v pozni odraslosti v primerjavi z mladostjo

Razlike v učenju	f	f %
Bolj sproščeno, brez prisile	80	37
Učenje me zdaj bolj veseli	39	18
Povezovanje novega znanja z izkušnjami	33	15
Učenje v skupini me spodbuja, si zaupamo	26	12
Več časa za učenje	17	8
Večji uspeh, osebna potrditev	13	6
Drugo	9	4

Ker je učenje vseživljenjsko pomembno in bistveno za razvijanje nevronske mreže, je logično, da se starejši odrasli ne srečujejo zgolj z upadom kognitivnih sposobnosti in fluidne inteligentnosti. Kristalizirana inteligentnost se s starostjo pri ustreznem kognitivnem naporu povečuje. Veelken (2000) poudarja, da učenje, ki težišče preusmerja od fluidne inteligentnosti – avtomatično sprejemanje tudi nerazumljene učne snovi – h kristalizirani inteligentnosti – učenje s prepoznavanjem in razumevanjem povezav, prepletenosti izkušenj in teorije –, ustreza *pomenskemu učenju*.

Zaradi pešanja kratkoročnega spomina ima pomensko učenje veliko vlogo pri uspešni zapomnitvi. Starejši odrasli smiselnost učenja presojujejo v luči pomenov in povezav z obstoječim znanjem, ki med posamezniki v skupini precej variira. Boeckmann (2008)

ugotavlja, da informacijo vrednotimo zelo individualno, zato jo tudi zelo različno shranjujemo v spominu. Raziskava potrjuje (Preglednica 13), da si ljudje, starejši odrasli niso izjema, zapomnimo pogosto uporabljene besede (48 %). Tu opozarjamo na nujnost različnosti kontekstov, v katerih se pojavlja neka beseda, in na spremenljivost komunikacijskih kanalov, po katerih jo sprejemamo. 23 % vprašanih si zapomni predvsem zanimivo snov. Ker ponavljanje samo po sebi ni zanimivo, a je hkrati sestavni del uspešnega učenja tujega jezika, mora učitelj poskrbeti, da ni enolično.

Preglednica 13: Pozabljanje naučene snovi

Pozabljanje	f	f %
Zapomnim si pogosto uporabljene besede	104	48
Zapomnim si predvsem snov, ki me zanima	50	23
Hitreje pozabim zame nepomembno snov	30	14
Drugo	17	8
Znanja na podlagi zgodb ne pozabljam	15	7

Učne metode pri učenju tujih jezikov

Monotonosti se ubranimo tudi s premišljenimi učnimi metodami, ki jih uporabljamo pri uvajanju in utrjevanju učne vsebine. V raziskavi smo ugotovili (Preglednica 14), da največ vprašanih (49 %) nima pripomb k vsebini srečanj. Pri modernem pouku tujega jezika se starejši odrasli srečujejo z metodami, ki jih v času svojega institucionalnega izobraževanja praviloma niso poznali, a to, razveseljivo, ne vodi v nezadovoljstvo s poukom tujega jezika. Odgovor na naše tretje raziskovalno vprašanje, pri katerem nas je zanimala priljubljenost učnih metod iz mladosti, razkriva še eno posebnost učenja tujih jezikov pri starejših odraslih. Starejšim odraslim ni ljubša njim dobro poznana slovnično-prevodna metoda. Če bi bilo slovnične preveč, pouk ne bi ustrezal njihovim potrebam in ciljem učenja.

Preglednica 14: Mnenje o vsebini tečaja

Vsebine tečaja	f	f %
Srečanja mi ustrezajo	96	49
Premalo snovi, ki me najbolj zanima	31	16
Preveč slovnične	25	13
Drugo	17	9
Pretežno zame	16	8
Vse znam – premalo novega	4	2
Ne ustreza mojim potrebam	4	2
Snov se preveč ponavlja	2	1

Ker ni vsebine brez metode, smo želeli preveriti tudi, katere so najpogostejše metode učenja pri organizirani obliki učenja. Če je glavni cilj učenja tujega jezika krepitev sporazumevalne zmožnosti, je pogovor, za katerega 23 % vprašanih meni, da je najpogostejša metoda učenja pri pouku (Preglednica 15), dobra pot in hkrati cilj, a vendarle izražamo skrb, da pri pogovoru niso enakomerno udeleženi vsi udeleženci. Sodelovalno učenje lahko popestrimo s primernimi igrami v skupini, s katerimi utrjujemo tudi zaupanje med udeleženci in v pouk vnašamo sproščeno nepredvidljivost. Razmisliti velja o smiselnosti prepogostega reševanja nalog pri pouku. 21 % jih izjavlja, da je to najpogostejša metoda učenja. Reševanju nalog se starejši odrasli lahko posvetijo med samostojnim učenjem, seveda ob primerni podpori učitelja, prisotnost skupine pa je zaželeno izkoristiti za metode, ki vključujejo delo v parih in skupinsko delo.

Preglednica 15: Najpogostejša metoda učenja na tečaju

Metode	f	f %
Pogovarjamo se	50	23
Beremo besedila	46	21
Rešujemo naloge	46	21
Pišemo sestavke	24	11
Poslušamo dialoge	24	11
Igre v skupini	11	5
Govorna vaja	9	4
Vaje z avdiovizualno tehniko	6	3
Drugo	2	1

Pisanje v tujem jeziku je pomembna produktivna zmožnost. Starejši odrasli imajo lahko nekaj težav s fino motoriko, a to nikakor ni razlog za beg od pisanja. Človek v učnem procesu nenehno razvija individualne učne strategije, s katerimi učinkovito dosega dobre rezultate (Neuner-Anfindsen, 2012). To še posebej velja za učenja vajene osebe z dolgoletnimi izobraževalnimi izkušnjami. Večina starejših odraslih natančno ve, kaj si želi, se pa zgodi, da jim primanjkuje znanja o načinih, kako doseči posamezen jezikovni cilj. Posebnost te starostne skupine pa so tu in tam težko ovrgljiva prepričanja in zakoreninjene napake, ki jih ni lahko odpraviti. Če je starejši odrasli prepričan, da ne zna oz. ne mara pisati, ne bo pisal. Le 5 % tistih, ki jim ta dejavnost ni ljuba, svoj odklonilni odnos pripisuje neustreznim temam (Preglednica 17). 63 % je pomembnejša ustna komunikacija in to naj učitelj spoštuje. Pisalne navade lahko izboljša s krajšimi pisnimi nalogami, ki so stranski produkt domiselne vaje v ustnem sporazumevanju. V zvezi s tistimi starejšimi odraslimi, ki radi pišejo, pa postavljamo v ospredje, da jih 36 % meni, da se med pisanjem porajajo nove miselne povezave in se zato tudi lotijo te aktivnosti.

Preglednica 16: Razlogi za priljubljenost pisanja spisov

Priljubljenost pisanja spisov	F	f %
Vadim pisno izražanje	60	54
Porajajo se nove miselne povezave	40	36
Zelo rad pišem	8	7
Drugo	4	3

Preglednica 17: Razlogi za nepriljubljenost pisanja spisov

Nepriljubljenost pisanja spisov	F	f %
Pomembnejša je ustna komunikacija	65	63
Ne maram pisati	25	24
Drugo	8	8
Teme mi ne ustrezajo	5	5

Sprejemanje starostnih razlik med učitelji tujih jezikov in študenti

Pri pouku starejših odraslih se večkrat srečujemo s situacijo, ko je učitelj mlajši od svojih študentov. V raziskavi smo želeli ugotoviti, kako to dejstvo sprejemajo študenti, saj razlike v kronološki starosti lahko pomenijo težave pri vzpostavljanju avtoritete in nerazumevanje izzivov tretjega življenjskega obdobja (Preglednica 18). 47 % vprašanih kronološki starosti učitelja ne pripisuje pomembnosti, 27 % bi jih v tej vlogi raje videlo mlajšo osebo, 23 % pa osebo svojih let. Zavedamo se košljivosti tega vprašanja, saj je kronološka starost dejavnik, na katerega nimamo vpliva, zato smo želeli ugotoviti razloge za priljubljenost določene starostne skupine. Tisti starejši odrasli, ki jim je vseeno za kronološko starost učitelja, poudarjajo pomen pozitivne naravnosti in strokovnosti učitelja (Preglednica 19). Strokovnost učitelja pomeni tudi pripravljenost na izobraževanje in vpeljavo novih metod poučevanja. Prav sodobne metode poučevanja so razlog za željo po mlajšem učitelju (27 %), razlog za priljubljenost starejšega učitelja pa je razumevanje starejše generacije in izkušnost (26 %). Povzamemo lahko, da imajo tako mlajši kot starejši učitelji svoje prednosti in slabosti, ki niso nekaj statičnega. Ob nedelu in zanemarjanju profesionalnega razvoja je slabosti vedno več, dobre plati pa postanejo manj izrazite.

Preglednica 18: Želje glede kronološke starosti učitelja tujega jezika

Starost učitelja	f	f %
Mi je vseeno	98	47
Mlajša oseba	57	27
Oseba mojih let	48	23
Starejša oseba od mene	6	3

Preglednica 19: Obrazložitev želje glede starosti učitelja tujega jezika

Želje glede starosti učitelja	f	f %
Leta niso pomembna, temveč pozitivna naravnost, strokovnost	80	47
Mlajša oseba ima sodobne metode poučevanja	46	27
Starejša oseba bolj razume mojo starostno skupino, ima več izkušenj	44	26

Samostojno izpopolnjevanje pri učenju tujih jezikov

Samostojno izpopolnjevanje (Preglednica 20) je področje, kjer je učenje najbolj oddaljeno od sistematičnega pridobivanja znanja in pomeni utrjevanje zmožnosti uporabe tujega jezika v konkretni situaciji. Starejši odrasli sporazumevalno zmožnost preverjajo in krepijo na potovanjih in v pogovorih (22 %), stik s tujim jezikom pa negujejo tudi z gledanjem tujih televizijskih programov (26 %) in branjem (23 %).

Preglednica 20: Samostojno izpopolnjevanje

Samostojno izpopolnjevanje	f	f %
Gledanje tujih televizijskih programov	55	26
Branje revij, časopisov, knjig	49	23
Potovanja, pogovori	47	22
Uporaba spleta v tujem jeziku	24	11
Obiski iz tujine	19	9
Tuje radijske oddaje	13	6
Uporaba družbenih omrežij	4	2
Drugo	2	1

Starejši odrasli se zavedajo, da so poti do znanja raznovrstne – najraje gledajo televizijske programe, berejo in potujejo. Odgovornosti za napredek pri učenju ne prelagajo na rame učiteljev. Večina udeležencev tečaja se uči do dve uri na teden (74 %), 14 % tudi več (Preglednica 21). V tem času naredijo domačo nalogo in utrjujejo besedišče.

Preglednica 21: Število ur samostojnega učenja na teden

Ure samostojnega učenja	f	f %
Do dve uri	161	74
Od dve do deset ur	30	14
Nič	15	7
Drugo	11	5

SKLEP

Z inovacijami v vsakdanjem življenju se spreminjajo tudi želje v zvezi z učenjem tujih jezikov, ki jih je treba upoštevati pri načrtovanju poučevanja. Struktura učnega procesa naj bo usklajena s sodobnimi didaktičnimi spoznanji.

Na podlagi rezultatov naše raziskave, ki se povezujejo z rezultati drugih raziskav v slovenskem prostoru (Zavrl in Radovan, 2016) kot tudi v preostalih evropskih državah (npr. Edlinger, 2013), podajamo predloge za izboljšavo učnega procesa. Za ohranjanje motivacije je bistveno spodbujanje pri učenju in razumljivo podajanje snovi. Učitelji morajo ostati kritični, saj so včasih prehitro zadovoljni z odgovorom, zato nekateri starejši odrasli dobijo občutek, da je tečaj zapravljjanje časa. Pri učnih oblikah naj poudarimo, da sta stalnost skupine in zaupanje pogoj za sproščeno delo v parih ali v skupini, sploh kadar je v ospredju krepitev sporazumevalne zmožnosti.

Vsaka učna oblika je odslikava realnega življenja. Čeprav so se starejši odrasli v mladosti srečevali predvsem s frontalno obliko in gramatikalno-prevodno metodo, imajo kritičen pogled na poznane oblike in metode ter jih znajo ovrednotiti v luči njihove učinkovitosti pri doseganju učnih ciljev. Samostojno se starejši odrasli najraje učijo doma, na tečaju pa jim je ljubše delo v skupinah. Skupinska oblika dela pozitivno vpliva na psihosocialne odnose v skupini, motivacijo in učni napredek. Ne glede na prejšnje, velikokrat že desetletja stare izkušnje z učenjem tujega jezika je tudi za ciljno skupino starejših odraslih zelo pomembno dosledno upoštevanje načela komunikativne usmerjenosti pouka tujega jezika. To med drugim pomeni, da pouka ni brez sproščenega pogovora o vsakdanjih temah in premišljenega popravljanja napak v izgovoru.

Učni cilji morajo biti jasno in razumljivo opredeljeni, v ospredju naj bo doseganje komunikacijskih učnih ciljev. Sporazumevanje v tujem jeziku ni le cilj, je tudi vsebina in metoda. Pri starejših odraslih moramo biti pazljivi pri uvajanju sočasnih aktivnosti, saj več nalog hkrati lahko vodi v stresno doživljanje učnega procesa. Kljub zadovoljstvu starejših odraslih z učnim gradivom je dejstvo, da je na trgu premalo gradiva za to ciljno skupino. V razpoložljivem gradivu primanjkuje tematik, ki bi nagovarjale to starostno skupino. Prav tako ne ustrezata tipologija vaj in oblikovna podoba gradiva. Prizadevni učitelji to pomanjkljivost kompenzirajo s prirejenimi delovnimi listi in aktualnimi članki, ki ustrezajo interesom skupine. Zaradi kognitivnih razlik v učenju v pozni odraslosti v primerjavi z mladostjo poudarjamo pomembnost načela dominantne vloge urjenja in utrjevanja in povezovanja tujega jezika z maternim. Težje razumljiva navodila naj učitelj pojasni in jih po potrebi prevede. Upoštevati mora, da so na nekaterih področjih starejši odrasli nekoliko počasnejši, a zato ne slabši. Učni proces naj bo prilagojen morebitnim zdravstvenim omejitvam. Zaradi pešanja kratkoročnega spomina besedišče obnavljamo v različnih kontekstih in z različnimi metodami. Ves čas povezujemo novo z že znanim. Pri komunikaciji se večkrat kot v mladosti zgodi, da starejši odrasli ne najdejo prave besede. Upoštevamo tudi dejstvo, da pri nekaterih znatno opeša jakost glasu. Starejši odrasli so med raziskavo večkrat omenili željo po metodi glasnega branja besedil, ki po

težavnostni stopnji ustrezajo njihovi stopnji znanja. Želijo si več iger vlog in enakomerno porazdeljeno aktivno udeležbo vseh. Pri samostojnem izpopolnjevanju poudarjajo pomen praktičnega spoznavanja jezika, nekateri pogrešajo pomoč in spodbudo pri delu s stacionarnim in tabličnim računalnikom. Domačih nalog je lahko več, saj jih večina vestno opravlja, za samostojno učenje pa si nekateri ne vzamejo dovolj časa. Za uspešen priklic in utrjevanje besedišča pa tudi zaradi kompleksnosti samega procesa pisanja in pozitivnega vpliva na kognitivne sposobnosti priporočamo več pisnih sestavkov, ki naj jih učitelj popravi. Starejši odrasli svojo vlogo v učnem procesu jemljejo resno in odgovorno, zato mora učitelj poskrbeti za pravočasne in kakovostne popravke domačih nalog in pisnih sestavkov.

Za vse starostne skupine velja, da je najboljša premišljena uporaba različnih metod učenja glede na dinamiko skupine in zmožnosti posameznika. Starejši odrasli tu niso izjema. Priporočamo stalno izpopolnjevanje učiteljev tujih jezikov za starejše odrasle in krepitev občutka za potrebe te ciljne skupine. Le zrel, prilagodljiv in ustvarjalen strokovnjak bo kos krmarjenju med zastavljenim učnimi cilji in spreminjajočimi se razmerami v skupini, kjer spremembe nemalokrat pomenijo tudi tragične izgube najdražjih življenjskih sopotnikov ali soočenje s težjimi bolezenskimi stanji.

LITERATURA

- Bak, T. H., Nissan, J. J., Allerhand, M. M. in Deary, I. J. (2014). Does Bilingualism influence Cognitive Aging? *Annals of Neurology*, 75(6), 959–963.
- Bauer, J. (2005). *Warum ich fühle, was du fühlst: Intuitive Kommunikation und das Geheimnis der Spiegelneurone*. München: Der Wilhelm Heyne Verlag.
- Berndt, A. (2003). Erwerb von Fremdsprachen im Seniorenalter. V K. Bausch, H. Christ in H. Krumm (ur.), *Handbuch Fremdsprachenunterricht* (str. 470–473). Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Bimmel, P. (2012). Lernstrategien: Bausteine der Lernautonomie. *Fremdsprache Deutsch: Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*, 46, 3–10.
- Boeckmann, K. (2008). Der Mensch als Sprachwesen – das Gehirn als Sprachorgan. *Fremdsprache Deutsch: Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*, 38, 5–11.
- Brinitzer, M., Hantschel, H., Kroemer, S., Möller-Frorath, M. in Ros, L. (2013). *DaF unterrichten: Basiswissen Didaktik Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.
- Butzkamm, W. (1993). *Psycholinguistik des Fremdsprachenunterrichts: Von der Muttersprache zur Fremdsprache*. Tübingen: A. Francke Verlag.
- Edlinger, A. (2013). *Fremdsprachen im Alter: Dynamiken sozialer, psychologischer und linguistischer Faktoren* (Doktorska disertacija). Karl-Franzens Universität, Graz.
- Fischer, S. (2012). Da wird mir flau im Magen: Sprechhemmungen beim Präsentieren überwinden. *Fremdsprache Deutsch: Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*, 47, 18–32.
- Fournet, N., Roulin, J., Vallet, F., Beaudoin, M., Agrigoroaei, S., Paignon, A., Dantzer, C. in Desrichard, O. (2012). Evaluating short-term and working memory in older adults: French normative data. *Aging & Mental Health*, 16(7), 922–930.
- Häussermann, U. in Piepho, H. (1996). *Aufgaben-Handbuch Deutsch als Fremdsprache: Abriss einer Aufgaben- und Übungstypologie*. München: Iudicium.

- Jelenc Krašovec, S., Radovan, M., Močilnikar, Š. in Šegula, S. (2014). Ali so društva pomembna za učenje starejših v skupnosti? *Andragoška spoznanja*, 20(3), 9–26.
- Kleinspehn-Ammerlahn, A., Kotter-Grühn, D. in Smith, J. (2008). Self-Perceptions of Aging: Do Subjective Age and Satisfaction With Aging Change During Old Age? *Journals of Gerontology-Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 63(6), 377–385.
- Knežević, S. in Jelenc Krašovec, S. (2008). Izobraževanje starejših kot možnost za dejavno staranje in osebno rast. *Andragoška spoznanja*, 14(1/2), 33–42.
- Kniffka, G. in Siebert-Ott, G. (2007). *Deutsch als Zweitsprache: Lehren und Lernen*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh.
- Kump, S. in Jelenc Krašovec, S. (2010). *Prestari za učenje?: Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Lang, F., Martin, M. in Pinquart, M. (2012). *Entwicklungspsychologie – Erwachsenenalter*. Göttingen: Hogrefe Verlag.
- Mandl, E. (2010). Blended Learning. V H. Barkowski in H. Krumm (ur.), *Fachlexikon Deutsch als Fremd- und Zweitsprache* (str. 32). Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Menz, C., Machanek, A., Wange, S., Barthel, T., Weiß, M. in Liesen, H. (2003). *Gehirn und Altern*. Pri-
dobljeno s http://vmrz0100.vm.ruhr-uni-bochum.de/spomedial/content/e866/e2442/e8884/e8930/e8943/index_ger.html.
- Nation, P. (2001). *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neuner-Anfindsen, S. (2012). Lernstrategien Schritt für Schritt aufbauen. *Fremdsprache Deutsch: Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts*, 46, 11–17.
- Pečjak, V. (1998). *Psihologija tretjega življenjskega obdobja*. Bled: Samozaložba; Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Purdie, N. in Boulton-Lewis, G. (2003). The Learning Needs of Older Adults. *Educational Gerontology*, 29(2), 129–149.
- Rosenmayr, L. (2000). Was Hänschen nicht lernt, kann ein alter Hans immer noch lernen. V S. Becker, L. Veelken in K. Wallraven (ur.), *Handbuch Altenbildung: Theorien und Konzepte für Gegenwart und Zukunft* (str. 445–456). Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Saup, W. (1993). *Alter und Umwelt: Eine Einführung in die Ökologische Gerontologie*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Tschirner, E. (2008). *Grund und Aufbauwortschatz: Deutsch als Fremdsprache nach Themen*. Berlin: Cornelsen Verlag.
- Veelken, L. (2000). Geragogik: Das sozialgerontologische Konzept. V L. Veelken (ur.), *Handbuch Altenbildung: Theorien und Konzepte für Gegenwart und Zukunft* (str. 87–94). Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.
- Zavrl, K. in Radovan, M. (2016). Tečaji španščine za starejše odrasle na Univerzi za tretje življenjsko obdobje in v Dnevnihih centrih aktivnosti za starejše. *Andragoška spoznanja*, 22(1), 7–20.